

I. A NAGY ÁTALAKULÁS

A POLITIKA

Irta: GYŐRI ILLÉS ISTVÁN

„*Fehér zászlóval állunk előtted Ismeretlen Végzet*” — írta a román csapatok bevonulásának napján meginduló cluji Keleti Ujság 1918 december 24-iki első számában s amikor 18 esztendő múltával visszalapozunk a múlt történetének lapjain, elfogódva olvassuk az akkor leirt sorokat. Mindenki meg kell értsen a mi elfogódásunkat, hiszen egy sokat szenvedett nép reménykedése és reménytelensége, várakozása és kétségbeesése, fájdalma és bizakodása, kétkedése és letargiája sir ki e szivbemarkoló sorokból. Ez az egy mondat tökéletes kifejezője annak a bizonytalanságnak, ahogy Transzilvánia magyarságát utolérte történelmi végzete. Senki sem készült fel erre a nagy átalakulásra s amikor mégis megtörtént az átalakulás, senki sem hitte a háborúk és forradalmak nagy felfordulásai után, hogy a ma történései holnap is aktuálisak lehetnek s egy néhány világosfejű gondolkozón kívül a magyarság zöme csak átmeneti állapotnak hitte az imperiumváltozást. Ennek a tájékozatlanságnak, ennek a bizonytalanságnak és naiv hitetlenségnek a jegyében rajzolódott ki azután a transzilvániai magyarság kálváriás útja.

Siessük leszögezni, hogy ezért a kálváriás utért nemcsak a történelmi események és azok előidézői, hanem maga az események által főbekölintott és igen nehezen eszmélő magyarság is felelős, mert a bódultságból való magunkhozterés oly sokára következett be, hogy a tétlenségnek ezt a hosszú pauzáját kell éreznünk még ma is Transzilvániában. Nagyon későn vette tudomásul a magyarság, hogy egy vesztett háború után bele kell törödnie a változatlanba és „Menteni a menthetőt!” felkiáltással el kell helyezkednie az új államkeretek között. Ezek ismeretében ehamarkodott dolog volna minden felelősséget a főhatalmat átvevő románságra kenni, mert kijut a felelősség mindnyájunknak, akik oly tartós bódultságban éltünk és okkult erőktől reméltük a viszonyok kedvünk szerinti rendeződését. Előre kell ezeket bocsájtanunk, amikor a transzilvániai magyarság 18 esztendő zökkenőkkel tele utjáról beszámolunk.

Transzilvánia sorsának utjai már Romániának a háboruba lépésekor ki voltak rajzolva azon a térképen, amely az antant

hadseregek győzelme esetére megállapította Európa új országhatárait, mégis formailag az albaiuliai nemzetgyűlés szögezte le először nyíltan és határozottan, hogy Transzilvánia leszakad Magyarország testéről és Romániához csatoltatik. A transzilvániai románság vezetői az összeomlás után kettőzött energiával láttak hozzá több évszázados nemzeti eszményük megvalósításához s mialatt az itt élő magyarság a Budapestről érkező és egymásnak ellentmondó intézkedések malomkövei között tanácstalanul őrlődött, azalatt a transzilvániai román politikusok gyors tempóban dülőre vitték a dolgokat. A magyar és román Nemzeti Tanácsok csapatai még országszerte csetepatéztak egymással, amikor 1918 december 1-én *băzesti Pop György* elnökletével összeült az albaiuliai nemzetgyűlés, amelyen felolvasták az albaiuliai pontok címen ismert határozatokat, amelyekre nyomban esküt is tettek.

Az albaiuliai határozatok a következőképp hangzanak:

„I. A transzilvániai, banati és magyarországi összes románok meghatalmazott képviselőinek Albaiulián 1918 december 1-én egybegyűlt nemzetgyűlése kimondja ezeknek a románoknak és az általuk lakott területeknek egyesülését, illetve egyesítését Romániával. A nemzetgyűlés különösen kijelenti elidegeníthetetlen jogát a Maros, Tisza és Duna között fekvő egész Banatra nézve.

„II. A nemzetgyűlés az általános választójog alapján választott alkotmányozó gyűlés összeüléséig biztosítja e területek lakosainak ideiglenes önkormányzatát.

„III. Ezzel kapcsolatban az új román állam megalakítására nézve a nemzetgyűlés, mint alapelveket, a következőket proklamálja:

„1. Teljes nemzeti szabadság az itt élő nemzeteknek. Minden nemzet önmagát kormányozza saját nyelvén, saját közigazgatással, a saját kebeléből vett egyének által, önmaga látja el közoktatását és igazságszolgáltatását. Minden nemzet a törvényhozási képviseletre és az ország kormányzásában való részvételre népességének számarányában nyer jogot.

„2. Az állam összes hitfelekezetei egyenjogúak és az önkormányzat teljes szabadsága megilleti őket.

„3. A közélet minden terén demokratikus kormányzat létesítendő. Általános közvetlen, egyenlő, titkos, községenkénti, aránylagos választójog mindkét nem részére a 21 éves kortól kezdve, a községi, megyei és parlamenti képviseletekre.

„4. Teljes sajtószabadság, gyülekezési és egyesülési jog, minden emberi gondolat szabad terjesztése.

„5. Radikális földbirtokreform. Az összes birtokok, különösen a nagybirtokok össze fognak iratni. Az összeírások alapján, eltörölve a hitbizományokat és csökkentve a szükség szerinti latifundiumokat, lehetővé fogják tenni a földművelőknek,

hogy maguknak legalábbis olyan nagyságú birtokot szerezzenek, melyet családjukkal együtt megművelhetnek.

„6. Az ipari munkások részére biztosítani kell azokat a jogokat és előnyöket, melyek a nyugat legelőrehaladottabb ipari államaiban törvényszerint biztosítva vannak.”

Eddig szólnak az albaiuliai határozatok, amiknek néhány pontja különösen az agrárreformra vonatkozólag csaknem teljes egészében végre is hajtatott s hogy a kisebbségekre vonatkozó pontoknak mai napig nem tudunk teljes egészében érvényt szerezni, az első sorban is kisebbségi politikánk lanyhaságával és tehetetlenségével magyarázható.

A román politikusok agilitása már december 2-án életre hívja a „Consiliul Dirigent” néven ismert román nemzeti kormányzótanácsat, amely *Maniu Gyula* elnökletével tizenöt tagból állott és Sibiuban kezdte meg működését. Csaknem ezzel egyidejűleg bizta meg gróf *Bathányi Tivadar* magyar belügyminiszter Budapesten dr. *Apáthy István* cluji egyetemi tanárt kelet-magyarországi főkormánybiztossággal, de teljhatalmat nem adott neki. Természetes, hogy ez a hatalomnélküli főkormánybiztos nem sok vizet zavarhatott Transzilvániában s amikor *Neculcea* román tábornok megüzeni Apáthynak, hogy az antant felhatalmazása alapján megszállja Clujt s ha ellenállás lesz, lövetni fogja a várost, Apáthy visszaüzeni, hogy Cluj nem áll ellent.

Hol voltak a magyarság vezetői?

Nem a történelmi felelősség céljából, hanem pusztán a tények megismerése miatt tisztába kell jönnünk néhány körülménnyel, mert csak így tudunk magyarázatot találni sok olyan dologra, ami ma érthetetlennek látszik előttünk. Tisztába kell jönnünk azokkal az okokkal, amik a transzilvániai magyarság helyzetét a sorsdöntő napokban oly bizonytalanná tették. Hol voltak a kiválasztottak, a vezetők, akik a kétségekkel küzdő magyarságnak praktikus tanácsokat adhattak volna? Hol voltak azok a politikai vezérek, akik felismerve a helyzetet, irányt mutathattak volna a transzilvániai magyarságnak a jövőre nézve?

Be kell vallanunk, hogy az itteni magyarságnak éppen ezekben a válságos időkben hiányoztak a hivatott politikai vezérei. A háború előtti és alatti politikai vezérek részben Budapesten huzódtak meg bombamentes palotafedezékeikben, kényelmesen várva a válságok kifejlődését, részben a mult felelőssége elől külföldre emigráltak, de azok a kevesek is, akik itt maradtak, nem merték vállalni a kezdeményezés obligóját semmiféle formában.

Transzilvánia fővárosában az összeomlás idején volt néhány politikus, akinek sulya és tekintélye lehetett az itteni magyarság előtt. Így dr. *Apáthy István*, dr. *Biró Balázs*, dr. *Köl-*

tő Gábor, Nagy Károly ref. püspök, Fabinyi egyetemi tanár (a későbbi magyar pénzügyminiszter), Grandpierre Emil, Papp Antal és még egynéhányan, akik elsősorban lettek volna hivatottak az itteni magyarság politikai állásfoglalásának irányt szabni, de Apáthy Istvánt 1919 január 17-én internálták a románok s a többi vezetők megfélemlítve, vagy teljesen visszahúzódtak, vagy megszöktek a süllyedő hajóról, itthagya a magyarságot, a teljes bizonytalanságban, hogy ki-kinek tetszése szerint határozzon és döntsön jövő sorsa felett. Ezeknek az uraknak az utolsó politikai ténykedése az volt, hogy Grandpierre Emil vezetésével egy bizottságot utaztattak el Sibiuba s miután ez a bizottság a Consiliul Dirigentnél állítólag semmit sem tudott elérni, az itteni magyar urak felhagytak minden politikai aktivitással.

A felborult rendet, a frontról hazatérő fegyveres katonák anarchiáját csak erélyes kézzel lehetett megfékezni, de a bomlasztó áradattal szemben a különböző Nemzeti Tanácsok teljesen tehetetlenek voltak s amikor azután 1919 márciusában Budapesten kikiáltották a tanácsköztársaságot, még az itt élő magyar polgári társadalom is csak a kompakt egységekben felvonuló román hadseregtől remélte a helyzet tisztázását. Így magyarázható azután meg az az érthetetlennek látszó körülmény, hogy néhány transzilvániai városnak a magyar polgársága, amely átélte a vörös uralom megpróbáltatásait, felszabadítóként üdvözölte a bevonuló román hadsereget. Így Oradean, Satumaren és még néhány kisebb városban maga a magyar polgári lakosság sietette a román hadsereg bevonulását. Természetesen ezt a felszabadítást csak átmeneti állapotnak gondolták a „románvezetők”, de csakhamar tudomásul kellett venniük, hogy a román hadsereg nyomán a román közigazgatás is bevonult és sietett véglegesen berendezkedni „a felszabadított” városokban.

A passzív rezisztencia

Ezekben a zürzavaros időkben erősen érezte a változott viszonyok közé került magyarság a hivatott vezetők hiányát. Ha csak egyetlen egy vezére lett volna ezekben az időkben az itteni magyarságnak, aki az egymásnak ellentmondó pesti rendelkezésekkel szemben, ki merte volna adni a jelszót: „Mindenki maradjon a helyén! Mindenki tegye le az esküt!” — egészen másképp rajzolódtott volna ki a román főhatalom alá került transzilvániai magyarság sorsa. De senki sem mert kiállni, senki sem merte vállalni a felelősséget azért, hogy az addig már Ferencz Józsefre, IV. Károlyra és Nemzeti Tanácsra esküt tett tisztviselők felesküdjének Románia uralkodójára is, hogy fogadják el a román vezetők ajánlatát s ne szabotálják hivatalukat abban a reményben, hogy a románok úgy sem tudják betölteni az önként elhagyott posztokat. Ez a szabotá-

lás, ez az eskü megtagadás, amit kényelmesen „passzív rezisztenciá”-nak neveztek el, pecsételte meg véglegesen az itt élő magyarság sorsát.

Kényelmes dolog volna most jóslásokba bocsátkozni, hogy mi történt volna, ha a magyar tisztviselők, bírák stb. helyükön maradnak, csupán egyet kell leszögeznünk, hogy pl. a vasutnál, ahol pedig szintén sokan hagyták el állomáshelyüket és ahol azóta a sok nyelvvizsga és tisztogatás szintén megtizedelte a sorokat, még ma is néhány ezer magyar anyanyelvű alkalmazott dolgozik. A passzív rezisztencia mint népi demonstráció, mint védekező harci eszköz eredményes lehet, ha az nemcsak külső megnyilatkozásaiban, hanem belülről megszervezve és intézményesen ellenálló. A közelmúlt példáiból az irek és a hinduk passzív rezisztenciája nevezhető eredményesnek, már a Macsek által vezetett horvát ellenállás nagyon elnyult és végül is kompromissziumokkal végződött.

A transzilvániai passzív rezisztencia inkább hangzatos politikai jelszó volt, mint számottevő és eredménnyel kecsegtető ellenállási módszer. A közüzemi sztrájkokat letörték és az állásaiknak hátat fordító tisztviselőket lassan kicserélték románokkal s így nem is lehetett sikere ennek az ellenállásnak semmiképpen sem. De megtörte az ellenállás falanszát az itteni zsidóság lecsatlakozása is, amikor is a magyar zsidók a cionizmus zászlója alá sorakozva, teljesen új utakon próbálták megvédeni érdekeiket, valamint a szabadfoglalkozásu keresztény magyarok, az ügyvédek, orvosok, mérnökök egzisztencia-mentő akciója is.

A repatriáló vagonlakók

Az a ködös bódult állapot, ami az események számunkra tragikus változásai után az itteni magyarság lelkére ült — sajnos — hosszú ideig tartott. Egymásra rohanó hetek, hónapok, esztendők teljes tétlenségben multak el s mindenki várt a szájába repülő sültgalambra. Az álmodozóbbak a házak tetéről lesték naponta a felszabadító magyar seregek érkezését s ezalatt a románság kényelmesen berendezkedhetett Transzilvániában. Amikor azután az agyakra borult köd oszladozni kezdett s az itteni magyarság, respektive az esküt nem tett tisztviselők hajlandóknak mutatkoztak részt venni az országépítő munkában, a románoknak már nem volt szükségük rájuk és kezdetét vette a legszomorubb korszak, a vagonlakásokba való repatriálás.

A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal által megjelölt adatok szerint a Romániából való repatriálás statisztikája a következő:

1918-ban	40.912
1919-ben	33.551
1920-ban	79.773
1921-ben	19.879
1922-ben	13.651
1923-ban	7.536
1924-ben	1.693
<u>Összesen</u>	<u>197.035</u>

transzilvániai magyar vagonlakó költözött el innen s ha e statisztikát jól megnézzük, láthatjuk, hogy éppen 1920-ban volt a legnagyobb mérvű a repatriálás, amikor az esküt nem tett tisztviselők megtudták, hogy nem tudnak többé elhelyezkedni Romániában.

Ha csak egy évvel hamarabb eszmélt volna fel letargiájából a transzilvániai magyarság, egészen bizonyos, hogy sokkal kevesebb magyarnak kellett volna repatriálnia innen. Bizonyíték erre az a körülmény, hogy pl. a szászok, akik siettek elhelyezkedni az új államkeretek között, még ma is ott vannak az állami és közigazgatási hivatalokban és tisztjeik a román hadseregben.

A falu behódolása

Bármennyire is próbáljuk szépíteni a dolgokat, be kell ismernünk, hogy a transzilvániai falu hamarabb rátalált a praktikus utra, mint a városok polgársága. Már az albaiuliai nemzetgyűlés után értesülnek a magyar és székely falvak népei az Albaulián megjelent román paraszt delegátusoktól, hogy agrárreform készül s az urak földjét szétosszák a földéhes parasztok között. Szájukban a sok véres áldozatot követelő ötödféleves háború csalódásainak keserű ízével, belefáradva a politika okozta háború borzalmaiba, a magyar és székely paraszt az agrárreform gyönyörű ígéretei felé fordul, amit előbb uri huncutságnak tart és bizalmatlankodva figyel, mig nem, értesül arról, hogy a magyar és szász földesurak frontot akarnak állítani az agrárreformmal szemben. Természetes, hogy a magyar és román paraszt egy nevezőre kerül a magyar földesurral szemben, amikor értesül arról, hogy a földbirtokosok a Transzilvániai Gazdasági Egyesület égisze alatt Clujon 1920 december 5-én tiltakozó gyűlést rendeznek az agrárreform ellen, sőt az uralkodó elé is küldöttséget menesztenek. Ezen a ponton találkoznak végérvényesen a román és magyar paraszterdek, amiknek jegyében a falvak székely és magyar népe hamarosan leszerel és cserben hagyja a városi vezetők által kijelölt passzív rezisztenciás utat.

A falu útja teljesen elhajlik a városétól, amikor 1921 július 23-án életbe lép a Garoflid-féle agrártörvény, amelynek

vannak ugyan sérelmes pontjai a közbirtokosságok és magyar telepesek rovására is, de végeredményében mégis földhöz juttatta a földéhes magyar és székely parasztság egy jelentékeny részét s ilyenformán nem szabad csodálkoznunk azon, ha a falu behódolása az új impérium felé rövidesen teljessé válik. Előfordulnak ugyan a falvakban csendőr-brutalitások, hatósági tulkapások, ez azonban nem tudja megrontani a román és magyar parasztság közötti harmónikus szellemet. Tizenharc esztendő alatt nem tudunk egyetlen olyan jelentőségteljes esetről sem, amikor a falvak magyar és román parasztsága egymással szembe került volna. A transzilvániai román parasztság sohasem helyeselte a magyar parasztságot inzultáló hatósági tulkapásokat, viszont e hatósági tulkapásokért a magyar parasztok sohasem okolták a román parasztokat. A falvak népe között elég rövid idő alatt kiépült egy olyan parasztszolidaritás, amely a speciális transzilván szellem megéretté humanitásából fakadt s így politikusaink messze lemaradnak a parasztok konszolidációs munkája mögött.

Első lépések az aktivitás útján

Hároméves semmittevés és Patópálos ábrándozás után bizony nehéz volt elindulni azon az úton, amely az itteni magyarságot közelebb hozhatta volna a tőlünk lassanként elidegenedett többséghez és így a hosszú szabotálás utáni első tapogatózó lépések nem biztattak sok sikerrel. De nem is biztathattak, mert azok, akik három évi hallgatás után 1921-ben végre elérkezettnek látták az időt az itt élő magyarság megszervezésére és életre hívták az úgynevezett „Magyar Szövetség”-et, rövidesen bizonyosságot tettek arról, hogy nem alkalmasak az itt élő magyarság politikai szervezkedésének irányítására, mert kicsinyes elvi és személyes szempontokat a nagy népi érdekek elé helyeztek.

Az első lépéseket az aktivitás útján a falu indítja el, amikor Huedin községben az úgynevezett kalotaszegi csoport Kós Károly és Betlendi Márton vezetésével 1921 június 5-én megalapítja a Magyar Néppártot, melynek elnökévé dr. *Albrecht* Lajos huedini ügyvédet s alelnökévé Bokor Mártont választják meg. A huedini lépést követi a cluji szervezkedés, amely végülis egy hónap múlva, július 6-án életre hívja a már előbb említett Magyar Szövetséget. A Szövetség elnökévé báró *Jósika* Samut, titkárává *Kós* Károlyt választják meg s mert ez a tömörülés dacára mágnás vezetőjének elsősorban is a demokratikus és szabadszellemű elemek tömörülése volt, a cluji Unio szabadkőmives adja át helyiségeit a Szövetség működésének céljaira.

A Magyar Szövetség azonban nagyon tiszavirág életű volt, mert *Jósika* báró egy késői udvari meghívást visszautasított, miután az nem a kellő formák között történt meg. Az történt

ugyanis, hogy Őfelsége Mária királyné látogatása alkalmából megtartott opera előadásra *Methes* akkori prefektus elfeledte meghívni a magyarság képviselőit is, amikor erről Őfelsége tudomást szerzett, azonnal felhívta a prefektus figyelmét erre a körülményre, aki sietve küldte el titkárát Jósika báró lakására, kérve, hogy jöjjön el az előadásra. Jósika megsértődött és nem ment el s a vezetése alatt álló Magyar Szövetséget másnap lezárták és működését felfüggesztették.

A Magyar Néppárt és a Magyar Nemzeti Párt

A Magyar Szövetség feloszlata után a Magyar Néppárt 1922 január 15-én megtartja cluji nagygyűlését, ahol vendégként megjelenik báró Jósika Samu is. A cluji gyűlés a párt elnökévé most *Kecskeméthy* Istvánt választotta meg s elhatározták országrészünk teljes politikai megszervezését. E demokratikus alapon mozgó Néppárt politikai akciója aktivitásra serkentette a transzilvániai arisztokratákat is, akik még a Jósika-féle baklövés után is hittek abban, hogy a transzilvániai magyar politika irányítására kizárólag az arisztokrata és zseni osztály hivatott és 1922 február 12-én megalakítják a Magyar Nemzeti Pártot, amelynek elnökévé *Nagy Károly* református püspököt választják meg, majd ugyanezév augusztusában az országos alakuló nagygyűlés elnökévé *Grandpierre Emilt* választják. A nagygyűlésen *Sándor József*, a transzilvániai magyar politika egyik legagilisabb vezetője felveti a Néppárttal való fúzió szükségességét, ami dr. *Zágoni István* tárgyalásai után létre is jön és 1922 december 28-án megalakult az egységes Magyar Párt, amelynek elnökévé ismét báró *Jósika Samut* választják meg. Ügyvezető alelnök lett dr. *Haller Gusztáv* és titkár dr. *Naláczy István*.

Hogy szerencsés ötlet volt-e ez a fúzió, vagy sem, annak vitatásába most nem bocsátkozom, csupán annyit tartok fontosnak leszögezni, hogy ez az egyesülés sem tudta megteremteni Transzilvániában azt az abszolút magyar egységet, amely kisebbségi harcainkban oly igen kívánatos lett volna. Állandó elégtelenségek, belső harcok, amelyek különösen a parlamentek kijelölésénél éleződtek ki, jellemzik a Magyar Pártot, amely hivatott volna a magyar egységet lefelé és felfelé egyaránt imponálóan kidomborítani. Voltak diszidensek, akik nyílt harcot indítottak a párt vezetősége ellen, volt egy ugynevezett reformtábor, amely *Krenner Miklós* vezetésével ellenzékiessé vált a pártban és sürgette a szervezeti szabály módosítását, de alakult a székelyföldön egy külön Magyar Kisgazdapárt is, amely a Román Nemzeti Parasztpárttal együtt indult választási harcba a Magyar Párttal szemben. Hogy ezeknek az elégtelenségeknek az eredője mindig csak a kielégítetlen egyéni ambíciókban keresendő, azt éppen úgy nem lehet állítani,

mint ahogy igazságtalan dolog volna minden kudarcért és elégedetlenségért kizárólag a Magyar Párt vezetését okolni.

A ciuceai paktum

A transzilvániai magyar politika életében kétségkívül a legkiemelkedőbb mozzanat a ciuceai paktum volt, ami mögé ha az egységes magyar akaratot fel tudták volna annak idején sorakoztatni, egészen bizonyosan más volna ma a kisebbség-politikai atmoszféra nálunk. Az 1923 október 22-én Bucurestiben aláírt ciuceai paktum ugyanis olyan széleskörű lehetőséget nyújtott kisebbségi sorra került életünk stabilizálásához, hogy azóta csak, mint gyorsan továtűnt álomra gondolunk vissza erre az intermezzóra. Nem beszélve azokról a kulturális és gazdasági előnyökről, amelyek e paktum révén elérhetőek lettek volna, csak arra a körülményre mutatunk rá, hogy Averescu és Goga pártja nem kevesebb, mint 18 képviselői és 10 szenatori mandátumot biztosított a transzilvániai magyarság számára a román parlamentben. Tizenöt év történelmi távlatából ma már megállapíthatjuk, hogy a ciuceai paktum megkötése volt az a történelmi időpont, amikor a magyarországi politika kezelése Romániához minden tekintetben nagyszerű eredményeket produkálhatott volna. Románia akkor az abszolút demokrácia korszakát élte, már pedig tagadhatatlan, hogy a demokrácia nem ragaszkodik mindig olyan vaskalapossággal a sovén dogmákhoz, mint a mostani ultranacionalista áramlat.

A ciuceai paktum szövege a mai napig nem került nyilvánosságra, éppen olyan hétpecsétes lakat alatt őrzik e politikai megállapodás szövegét, mint később a Bratianu-kormány idején a szászokkal kötött paktumot, amely az ittelő kisebbségek egy blokkba tömörítését tűzte ki céljául. Ez az érthetetlen titkolódzás a paktumok szövege körül éppenugy, mint a ciuceai megállapodás titokzatos körülmények között való felmondása egyaránt alkalmasak voltak arra, hogy a magyar tömegek bizalmatlanságát kiprovokálják a pártvezetőséggel szemben. Amikor a ciuceai paktum felmondása nyilvánosságra került, az érdeklődők azt a választ kapták, hogy az Averescu-kormány a politikai kikötéseket nem teljesítette, viszont ezzel egyidejűleg olyan hírek keltek szárnyra, hogy a Paál Árpád kikötött satumarei szenatori mandátumának elvesztése feletti megsértődés adta az impulzust a paktum felmondására, amit Ugron István akkori elnök 1926 február 1.-én eszközölt.

A németekkel kötött választási egyezmény is kedvezőtlenül végződött a magyarságra, mert mindössze nyolc képviselői mandátum jutott a magyaroknak a maroknyi németiség hét mandátumával szemben és egyetlen magyar szenátor tudott bejutni a parlamentbe. Az 1928 december havában lefolyt és Maniu-kormány által vezetett választásokon a magyarságnak 16 képviselője és 6 szenátora jutott be a román parlamentbe

s le kell szögeznünk, hogy éppen a Maniu-kormány idején mutatkozott a magyarság felé a legtöbb jóakarát, amikor is rendezést nyert az esküt nem tett magyar nyugdíjasok ügye, felemeltek egyházaink szubvencióját s általában érezni lehetett valamit abból az atmoszférából, amely a nevezetes albaiuliai nemzetgyűlés kisebbségi klauzulájából fakadt.

Ugrontól Bethlenig

A Magyar Párt vezetősége ellen ki-kirobbanó elégedetlenségek végül is három évi elnökösködés után lemondásra kényszerítik *Ugron Istvánt*, a monarchia egykori nagykövetét, aki helyett *Bethlen Györgyöt*, *Bethlen István* gróf magyar miniszterelnök unokaöccsét válasszák meg elnökül s aki 1926 óta tehát tíz éve már állandó elnöke a Magyar Pártnak. Meg kell állapítanunk, hogy Bethlen György gróf rezsimje alatt a Magyar Párt aktivitása kivirágzott és parlamberjeink bejelentek a bucaresti politikába. Az első időkben különösen az ókirályságban nevelkedett *Sándor József* jeleskedett a parlamentben, később *Willer József* és *Gyárfás Elemér* is szóhoz jutnak *Szabó Béni*, mint a magyar iparostársadalom képviselője szolt hozzá a gazdasági vonatkozású kérdésekhez, de kiváló szónoki sikereket ért el *Hegedűs Nándor*, aki kiharcolta a tisztviselők nyugdíját a Maniu-kormány alatt. Bethlen György gr., az elnök nem politikai szónok, de intakságával példát statuál és lelkiismeretességével fegyelmet tart a pártban. Mindazonáltal nagyobb sikereket nem könyvelhet el sem a parlamentben, sem azonkívül a Magyar Párt, mert Romániában különösen az utóbbi időkben kialakult magyarellenes atmoszféra nagyon megnehezíti a Magyar Párt politikai aktivitását.

A magyar parlamenti csoport

Az első időkben alig egy-két magyarpárti képviselő és szenátor birta az állam nyelvét s bizony sokszor fonák helyzetbe kerültek parlamberjeink, akik felolvasták az eléjük tett beszédeket, de a hozzájuk intézett kérdésekre már nem tudtak válaszolni. Jelenlegi parlamenti képviselőinknek is csak az 50 százaléka tud annyira románul, hogy minden veszély nélkül kiállhat a szónoki emelvényre. Ilyenformán természetes, nagyon megbénul a parlamenti csoport akcióképessége.

Másik szerencsétlenség a parlamberek kiválasztásánál az a körülmény, hogy ötletszerűen juttattak egyeseket mandátumhoz, akik semminő népréteget nem képviselnek s mondhatni kinevezett és nem választott képviselői a magyarságnak Bucarestiben.

Dacára a megújuló sürgetéseknek, még mindig nem látták elérkezettnek az időt arra, hogy a magyarság minden néprétege jusson megfelelő képviselői mandátumhoz. A legutóbbi vá-

lasztásokon is így oszlik meg a mandátum a magyar parlamentereknél:

- 3 mágnás (gr. Bethlen, br. Jósika, br. Szentkereszthy),
- 1 pap (Laár Ferenc),
- 1 bankigazgató (Gyárfás Elemér),
- 3 ügyvéd (Dr. Willer, dr. Abrudbányai, dr. Gaál.)
- 2 tanár (Balogh Arthur, Sándor József),
- 1 iparos (Szabó Béni).

Amint a fenti összeállítás is mutatja, teljesen hiányzanak ebből a listából a kisgazdák, már pedig a magyar választók zöme földmivelő és kizgazda s ennek a néprétegnek legalább három magyar képviselője kellene legyen a fenti tiz között s a kisiparosoknak is legalább két képviselője kellene bejusson a román parlamentbe.

Amint láthatjuk, igazán csak szervezeti és szerkezeti hibák vannak a Magyar Pártban, amik ha korrekcióra kerülnének, egészen bizonyosan komolyabb sullyal és nagyobb tekintéllyel domboríthatnák ki a magyar egységet a bucuresti parlamentben.

A kisebbségi egyházak és iskolák

A kisebbségi sérelmek legintenzívebben rezonálók az egyházi és iskolai fronton s éppen azért minden intézkedés, amely nemzeti öntudatunkat iskoláinkon és egyházainkon keresztül irritálja, mindenkor egységes ellenállásra talál. E tekintetben gyakran hivatkozunk az albaiuliai határozatokra, valamint az 1919 december 9-én kelt párizsi kisebbségi szerződésre, amely kimondja, hogy „az ország minden lakosának vallási különbség nélkül az élet és szabadság teljes védelmét biztosítja, hogy bármely hitet, vallást, vagy hitvallást nyilvánosan, vagy otthonában szabadon gyakorolhat, amennyiben ezeknek a gyakorlatok a közrenddel és jóerkölcökkel nem ellenkeznek.” Kimondja ez a szerződés a továbbiakban azt is, hogy „a transzilvániai székely és szász kerületeknek a román állam ellenőrzése mellett vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot enged.”

Kisebbségi egyházaink a trianoni békeszerződés aláírása előtt megtagadták a román hatóságokkal való kollaborációt, jóllehet *Goldis László*, a Consiliul Dirigent vallás és közoktatásügyi reszortjának főnöke már 1918 december 29-iki körrendeletével tudomására hozza a kisebbségi egyházfőknek, hogy a magyar kormánnyal minden egyházi, iskolai és kulturális ügyben való érintkezést megtilt. Egyházaink jogi helyzetét véglegesen az 1923. évi román alkotmánytörvény tisztázza, amely az uralkodó orthodox egyház mellett még nyolc történelmi egyházat ismer el: gör. kath., róm. kath., református, evangélikus-lutheránus, unitárius, örmény, zsidó és mohamedán. Végül Románia és a római Szentszék között 1927 május

10-én létesített konkordátum rendez még néhány vitás ügyet a katolikus egyháznál, majd az 1928 április 22-én kihirdetett új vallásügyi törvény nyirbálja meg a kisebbségi egyházak autonómiáját.

Történelmi jelentősége van még a két romániai egyházkezületet összefogó református egyháznak, mint jogi alakulatnak a megszervezése, amelynek első zsinatját 1929 június havában nyitják meg.

Érdekes a magyar kisebbségi egyházak lélekszám szerinti statisztikája, amely 1928. évben a következő adatokat mutatja:

róm. kath. egyház	959.557 hívő
református egyház	717.261 „
magyar anyanyelvű zsidó	142.459 „
unitárius egyház	72.116 „
ág. evangélikus egyház	32.648 „

Természetesen ezekben a számokban benne vannak az Ókirályságban élő hívők is.

A transzilvániai zsidóság helyzete

Itt kell kitérnünk a transzilvániai zsidóság helyzetére is, amelynek száma a fenti statisztika igazolása szerint is elég tekintélyes. A zsidóság főleg a transzilvániai városokban lakik s e városok lakosságának cca. 14 százalékát teszi ki.

Az impérium változás után nyomban megindult cionista mozgalom nyomán speciális közéleti rétegződés áll be, amely az itteni zsidóságot széttagolja a következő szervezetekben:

1. A Transzilvániai Zsidó Nemzeti Szövetségben.
2. Az Uniunea Evreilor Romániban.
3. B'nai Brith páholyokban.
4. Az Országos Magyarpártban.

Számbelileg kétségkívül a transzilvániai zsidó szövetség a legerősebb, amely életre hívta a Zsidó Pártot s ennek parlamentarjei egészen a legutóbbi választásokig bejutottak a román parlamentbe is. Az Uniunea Evreilor csak kis taglétszámmal dicsekedhetik Transzilvániában, viszont most teljes a harmónia a két zsidó csoport között, amely megalakította az egységes Zsidópártot. A Magyar Párt zsidói az utóbbi időkben igen megfogyatkoztak, s ma már csak néhány igazán exponált zsidó nevét emlegetik a Magyar Párttal kapcsolatosan. (Hegedüs Nándor, Hexner Béla, dr Róth Hugó, stb.)

A B'nai Brith humanista világszövetség Transzilvániában öt páholyt tart fenn. (Cluj, Brasov, Oradea, Satumare, Târgu-mures) cca. 300 taggal. E páholyok a legkiválóbb zsidó intellektueleket tömörítik magukba politikai pátállásra való tekintet nélkül.

Egységes egyházi szervezete Transzilvániában a zsidóságnak nincs, miután három különböző alakulatba tömörülnek: neológok, orthodoxok és szefardok.

Dacára a politikai elkülönülésnek e helyütt le kell szögeznünk, hogy a magyar anyanyelvű transzilvániai zsidóság minden magyar kulturális és társadalmi akcióból kiveszi a részét. Ők támogatják legintenzívebben a transzilvániai magyar sajtót s ők a magyar színházak legszorgalmasabb látogatói, amiből arra lehet következtetni, hogy a külön politikai utakra tért transzilvániai zsidóság érzelmileg még mindig az itteni magyarsághoz tartozónak vallja magát.

Revizionizmus és kisebbségüldözés

Bár a román politika 1918 óta szakadatlanul a nemzeti célok irányvonalán mozog, de az az ultranacionalista irányzat, amely kisebbségi életünket a legutóbbi időkben oly sok megpróbáltatás elé állítja, egészen új keletű. A nemzeti türelmetlenség e kirobbanásaihoz nagyban hozzájárult az a revizionista propaganda, amely az utóbbi időkben a magyarországi politikai élet megnyilatkozásait uralta. A kisebbségellenes gyűlölködés tul egyes politikusok üzletes nacionalizmusán, azokban a revizionista nyilatkozatokban talál indokolást még a leg-higgadtabb bucuresti politikai körökben is, amelyek az utóbbi időkben Budapesten és a nemzetközi fórumok előtt Románia felé kihangsúlyozva elhangzottak. A „Nici o brazda — nici o palma” (egy barázdát sem, egy tenyéryi földet sem) jelszó hangoztatása, az ethnikai érvényesülés divatba hozása, a numerus clausus, a megszigorított nyelvvizsgák, a kisebbségi magánvállalatok fokozott ellenőrzése stb. mind ujkeletű akciók, amik a mind erősebben felhangzó magyarországi revizionista nyilatkozatokra szolgálnak válaszul. Az antirevizionista ligák vezérei ma már a mérsékeltbb és a kisebbségekkel szemben türelmesebb álláspontra helyezkedő román politikusokat is befolyásolják s mert nem akarják népszerűségüket a felizgattott tömegek előtt veszélyezteni, kénytelenek lecsatlakozni ahhoz a táborhoz, amely a magyarországi propagandáért az ittélő magyar kisebbségeket bünteti. Beszélgettem igen komoly román politikai tényezőkkel, akik a mai magyar kisebbségellenes atmoszféra legközelebbi okául *Gömbös Gyula*, majd legutóbbi *Mussolini* ismeretes nyilatkozatát jelölik meg s véleményük szerint nem lehet mindaddig Magyarország és Románia között komoly közeledésről szó, amig odaát a revizionista propagandát teljesen le nem állítják.

Mégis utban a közeledés felé

Tagadhatatlan, hogy a transzilvániai magyar kisebbség türelmetlenül várja azt az időpontot, mikor e két egymásra utalt állam végre leül a tárgyaló asztalhoz. Bethlen István gr.

ismeretes karácsonyi cikkének Romániában nagy visszhangja támadt, mert hiszen az itteni felelős politikusok is tisztában vannak azzal, hogy ebben a nagy szláv és germán tengerben körülzárt két országnak: Magyarországnak és Romániának előbb-utóbb egymásra kell találnia az azonos érdekek vonalán. A megbékülés és közeledés politikájának valószínűségét alátámasztja az a nemrég ismertett két hivatalos nyilatkozat is, amely egyrésztől *Darányi* magyar miniszterelnök, másrészt *Antonescu* román külügyminiszter szájából hangzott el ebben a szellemben. Mindkét nyilatkozat arra enged következtetni, hogy nincs már messze az idő amikor a Transzilvániában élő magyarság sorsában új korszak kezdődik s amikor a két egymásrault szomszéd nemzet, a mi óhazánk és ujhazánk kezét fog egymással.

Ez a transzilvániai magyarság őszinte kívánsága, minden más hangoztatott jelszó téves és Transzilvánia magyar népétől távol álló, mert mi itt Transzilvániában tisztességesen élni és dolgozni akarunk a többségi nemzettel és annak fiaival testvéri szent harmóniában.